

Keď kamene plačú. Latinsko-katolícke stopy na gréckom Athose (Prvý diel)

Lucia Laudoni

29. apríla 2022   ✚ **História Kultúra**

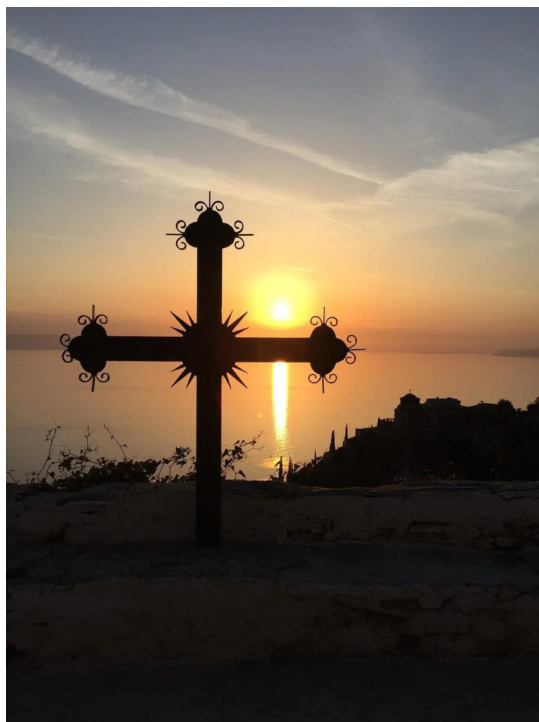

Katolícky kňaz, básnik a misionár v Peru, píšuci pod pseudonymom Jetřich Lipanský (rehoľným menom Chrysostom, v matrike však stálo František Mastík), vydal v roku 1932 v Olomouci útlu knižôčku nazvanú *Athos – poslední útočiště*. K ňadrám času túli sa *ultimum refugium*. Vidieť českého benediktínskeho pútnika potulovať sa po mníšskej republike rozvoňanej typickými bylinkami hojníka (*Sideritis athoa*) a sladučkým *lukumi*, kam podľa priania Presvätej Bohorodičky nesmie vstúpiť ženská noha, bolo v tridsiatych rokoch minulého storočia raritou. Postrehy a myšlienky otca Chrysostoma sú cennou studnicou informácií o dobovej tvári Athosu: „*Tady i včely na rozkvétajícím akátu bzučí o smrti a padající květy připomínají, že na světě není nic stálého.*“

„*Poznání nabyté zkušeností je trvalejší, než které jsme nabyli radou.*“ Očitý svedok nepripustí, že lampy v jeho zreniciach môžu mať občas znečistené tienidlo. Niektoré myšlienky autora brožúry znejú dnešnému čitateľovi – najmä tomu, ktorý je dobre zorientovaný v problematike východného kresťanstva – cudzo až bizarne. Hľa, čo sa dočítame v závere: „*Athos nikdy se nemůže zmocnit srdce a duše západního člověka. Žil-li tu někdy člověk z Okcidentu, musel se nutně odcizit své vlasti. Na Athosu mohou nábožensky plně žít jen lidé východní ve své tak vychloubané orthodoxii...*“

Zostala len veža, okolo ktorej sa vinú hady. Bzučiaci úl žalmov. Reč je o monastieri Amalfion, niekdajšej oáze latinských benediktínov na byzantskej Svätej hore, ktorá dodnes patrí pod tureckou politikou rozstrielanej omofor konštantínopolského patriarchu. Kláštor kvitol bezmála tristo rokov. Kde sa vzali Taliani v súčasnej mekke helenistického pravoslavia? Museli sa vari – v mene stoickej ataraxie a v záujme bratstva s Grékmi – vzdať svojej identity?

Pravda je ako hora. Čím viac sa k nej blížime, tým je hora väčšia a my sme menší. Len keď sme od pravdy dostatočne ďaleko, cítime sa ako obri.

Nad horou Athos bdie kríž – obväz na ranu rozdelenia.

Zdroj: pixabay.com

Je dôležité uvedomiť si, že hlavné athoské monastiere vznikali v 10. storočí, teda ešte pred známou schizmou z roku 1054. *Mons sacer* je preto integrálnou súčasťou katolíckeho dedičstva. Miestny latinský monastier nielenže prežil spomínanú bolestnú schizmu, ale daroval tisícročnej „brade“ Athosu, takej typickej pre byzantských rjasoforov, latinské „chĺpky“, ktoré nedokážu ostrihať žiadne nožnice nenávisti.

Na prvý *lapis probatus* však narazíme pri názvosloví. Čo je správne, kláštor alebo monastier? Nie sú to tvary celkom synonymné. Keď západné mníšske obydlia určené pre spoločný život, *vita communis*, získali charakter uzavretej pevnosti (bolo sa treba chrániť pred barbarmi), ich vnútorná časť, neprístupná laickej nohe, dostala latinský názov *claustrum* (od *claudere*, zatvárať). *Claustrum* je teda „priestor uzamknutý za bránou“. Z rovnakého slovného koreňa vznikol rímskokatolícky pojem klauzúra označujúci izoláciu členov kontemplatívnych reholí pred chobotnicou slizkého sveta.

Kláštory boli kamennými klenotnicami, v ktorých sa blýskali krstom obmyté poklady ducha. Knihy boli také drahé, že sa k čítaciemu pulpitu pripevňovali reťazou: hovorilo sa im *libri catenati*, „spútané“ knihy.

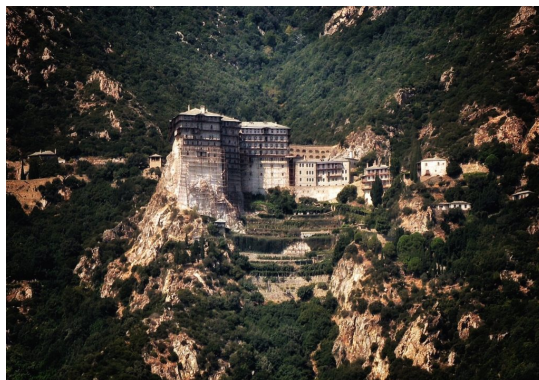
Ak pripútame oči k slovníku, zistíme, že latinský koreň *claustrum* zapísala do národných jazykov požehnaná ruka stredovekého katolicizmu všade tam, kam siahali jej prsty. Talianske *chiostro*, španielske *clauastro*, ale tiež anglické *cloister*, hornonemecké *Kloster* a slovenské *kláštor* majú spoločného jazykového predka.

Latinská myseľ povýšila kláštory na protiklad Pandoriných skriniek. Kým Hefaistom ukutá krásna, ale zradná Pandora vypustila zo svojej skrinky „dary zla“, kláštory kumulovali vo svojich útrobach dobro vo všetkých podobách.

Grécka vetva Cirkvi kládla dôraz na skutočnosť, že mních na púšti zamkýna (*claudere*) svoje srdce pred vášňami. Žije sám (*μόνος*) a v jeho duši prebýva len Boh, ktorý maximálne neguje údajnú samotu mnícha.

Vetvička intímneho spoločenstva medzi človekom a jeho Stvoriteľom zelená sa na konári opustenosti.

Μοναστήριον alebo v latinizovanej forme *monasterium* – to je termín, ktorý prijali aj katolícki Chorváti vo forme *samostan*. Monastier naozaj stojí sám ako maják, ktorý má svietiť na cestu kresťanského života. Že je v tom veľa symbolizmu? Ten je aj v spôsobe stavby chrámových veží. Západné chrámy majú jednu vežu, pretože Boh je jeden a veža je jediným prstom ukazujúcim na nebo; dve veže interpretujú *in petris*, v kameňoch, chalcedónsku dogmu o bohoľudskej prirodzenosti Krista. Ruské chrámy majú množstvo menších vežičiek a kupol, ktorých úlohou je zobrazovať myrovonné plamene horiacich sviečok, onen typický *ignis Byzantinus* alebo, ako by zapísali chvejúce sa dlane kronikárov, *Romanus orientalis*.

Athoské monastiere sú z architektonického hľadiska vzialenými bratmi západných stredovekých hradov.

Zdroj: flickr.com

Demarkačná čiara prechádza jazykmi, ale nie srdcami. Oba termíny majú svoje čaro. Helenizovaný názov monastier prijali predovšetkým národy, ktoré patrili do spoločenstva východnej ortodoxie, kým pojem kláštor patrí do portfólia západných katolíkov v tóni pápežského pália.

Západ a Východ však nie sú len geografické kategórie. Náruč kozmopolitného Konštantínopolu vítala vyznavačov Krista *ex Occidente*, ktorí patrili k rôznym formám latinských obradov, najmä z ekonomických a obchodných dôvodov.

Juhotalianske mestečko Amalfi bolo v 10. storočí prosperujúcou námornou veľmocou. Na čele republiky stáli mocní dóžovia, konkurenti nemenej ambiciózneho benátskeho leva. Titul prvého amalfitánskeho dóžu (verzia latinského *dux* v *lingua volgare*) od roku 957 hrdo nosil nezávislý patricij Mastalus II. V tomto období pribúdali v metropole na Bospore monastické komunity kolonistov z Amalfi – jeden kláštor bol zasvätený Bohorodičke, druhý niesol patrocínium Krista Spasiteľa. Oba sa tešili cisárskym chrysobulám a prebendám. To isté platilo pre ďalší mariánsky carihradský kláštor, v ktorom sa modlievali Anglosasi.

Pútnické palice píšu do piesku siločiar, ktoré zakrátko zmyje vánok malebnej zátoky medzi výbežkami Kophos a Kosari. Opäť sme na hore Athos, na polceste medzi gréckojazyčnými monastiermi Karakallu a Veľká lavra, ktoré pripomínajú veľké gotické hrady, ba aj Kamelot kráľa Artuša. Oči namierené ako ďalekohľady upúta zelená mohyla, na ktorej sa týči opustená veža a vedľa nej zaniknutý cintorín.

Cirkevné dejiny, kľukaté ako knôty obetníc, zažili talianskych benediktínov, ktorí po spomínanom tragickom rozkole medzi patriarchom Kelullariom a pápežskými legátmi v 11. storočí prijali gesciu byzantského *bazilea*, no ponechali si latinský liturgický jazyk a koinobiálny život podľa regule svätého Benedikta (jej

chrbtovou kosťou je, mimochodom, mníšske pravidlo Egyptana svätého Pachomia a východného kontemplatívneho Latinca svätého Jána Kassiána, rodáka z balkánskej Dobrudže). Taliani zavítali až na Athos, kde si založili duchovnú oázu *Santa Maria degli Amalfitani*, v gréckych prameňoch *η μονή των Αμαλφηνων*. Práve veža tohto pamätníka na latinský Athos stojí osamelá ako solný stĺp, na ktorý sa podľa Biblie premenila Lótova žena. Poďme vzkriesiť jeho zašlú slávu – aspoň na papieri.

Mnísi na gréckej Svätej hore sú skvelí pestovatelia olív a viniča.

Zdroj: pixabay.com

Pápež Gregor Veľký poslal roku 604 do Jeruzalema latinského opáta Proba, aby vo Svätej zemi vybudoval útulok pre pútnikov zo Západu. Stavba o desať rokov neskôr padla za obeť perzskému besneniu. Zjednotiteľ okcidentálnych krajov Karol Veľký (ešte predtým, než mu pápež Lev III. na veľký hnev a znechutenie Byzantíncov položil na hlavu cisársku korunu), prišiel rokovať s abbásovským kalifom Hárúnom ar-Rašíd, prosiac ho, aby mu dovolil vzkriesiť ruiny monastiera *Sancta Maria Latinorum*.

Negociácia dopadla zle. Netrvalo dlho a roku 1010 sa toto latinské *coenobium* Jeruzalema ocitlo v palbe ďalšieho kalifa El-Hakima. Boli to práve amalfitánski obchodníci, ktorí sa o decénium *post calamitatem* zaslúžili o to, aby Fénix konečne vstal z popola a zmocnili sa dávneho gregoriánskeho srdca Východu. Takto sa Amalfitánci dostali až do Svätej zeme. Pred námornou mocnosťou z Amalfi sa aj levy kalifátu menili na krotkých psíkov – pre pohanských vladárov by totiž bolo krajne nevýhodné pohnevať si strategického obchodného partnera...

Architektúra dómu v Amalfi preto nezaprie maltu Orientu a kontrastné ornamenty sa vôkol neho vinú ako prstenec okolo nejednej planéty. Namiesto dotyku Tisíc a jednej noci tu však radšej hľadáme dych byzantskej ikonomaľby, ktorý osviežoval aj talianske plúca.

Nečakanou a veľmi smutnou zákrutou dejín je fakt, že na mieste, kde v Jeruzaleme kedysi stál chýrny ranostredoveký mariánsky chrám Latinov vzkriesený Amalfitáncami, koncom 19. storočia vyrástla katedrála nemeckých luteránov, ktorí neakceptujú kult svätých ani veneráciu Bohorodičky. *Miserere nobis...*

Bohorodičke podľa byzantskej legendy patrí záhrada Athos na „trojprstí“ Chalkidiki v Egejskom mori. Posvätná hora už v prvom dejstve svojho rozvoja v 10. storočí hostila adeptov asketického života z talianskej čižmy, najmä pod vplyvom „duchovného magnetu“ Athanasia Athoského. Athanasius bol bývalým poradcom cisára Nikifora Fokasa. Lesk a biedu dvora si túžil striasť z nôh ako nikto iný. Po víťazstve nad arabskou armádou si namiesto insígnií vojvodu obliekol chudobnú mníšske rúcho a v roku 963 z vďaky založil najstarší z dvadsiatich nezávislých athoských mníšskych „palácov“ a „dediniek“ – Veľkú lavru.

Múry Athanasiovej lavry prichýlili viacero latinských duší: v decembri 984 sa pod donačnú listinu pre Ioanna Iberského podpísali dvaja mnísi Arsenius a Ioannes. Obaja po latinsky: „*testis sum*“, som svedok.

Aké boli ďalšie osudy latinského monastiera na athoskom polostrove? Čo vieme o tomto mníšskom paschálnom košíku pokoja, založenom birituálnymi amalfitánskymi benediktínmi, ktorí – slovami svätého Jána Pavla II. – dýchali oboma pľúcami Cirkvi? Odpoveď na tieto otázky budeme hľadať s detektorom dejín v druhej časti článku.

URL adresa článku: <http://christianitas.sk/ked-kamene-placu-latinsko-katolicke-stopy-na-greckom-athose-prvy-diel/>